

Питання для самоконтролю:

1. Яке місце посідає граматики у системі мови?
2. Як пов'язані поняття «еквівалентність» та «граматична трансформація»?
3. Наведіть приклади граматичних трансформацій.
4. Назвіть види граматичних трансформацій.

Тема 10.

ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА.

План

1. *Специфіка професії перекладача.*
2. *Фаховий рівень підготовки перекладача на сучасному етапі.*
3. *Перекладацький етикет.*
4. *Мова перекладача. Культура мовлення.*

1. Специфіка професії перекладача.

У наш час значення перекладу і діяльності перекладача усних і письмових текстів є беззаперечним. Але виникає питання, що є більш важливим для сучасного суспільства, праця з усного перекладу чи письмового.

На це просте запитання нелегко дати відповідь. З одного боку, перекладач забезпечує письмовим оформленням твори різних жанрів, стилів, надаючи змогу сучасним і наступним поколінням ознайомлюватися з тими чи іншими творами. З іншого боку, існує ціла низка ситуацій, для яких на сьогодні важливішим є актуальний, вчасний або терміновий (негайний) переклад. Все більше питань (як робочих, так і побутових) потребують обговорення, консультацій, порад, спроб, які не можна організувати і забезпечити їх проведення без усного перекладу.

Діяльність перекладача характеризується з одного боку, консервативністю. Вона вимагає вміння зосереджуватися і працювати необмежено в часі, терпіння і витримки, вміння стилістичної правки тексту, добору влучного слова, навички роботи з різними словниками, тощо. З іншого боку, працюючи у синхронному режимі перекладач повинен володіти значним вокабуляром, вмінням зосереджуватися у будь-яких умовах праці, мати сформовані навички послідовного і синхронного перекладу, різних видів, бути ерудованою людиною, вміти вчасно проявити свою поліглотичну ерудицію, актуалізувати будь-які необхідні знання для того, щоб забезпечити негайне і правильне розуміння оригіналу повідомлення.

У будь-якому разі, перекладацькі спеціальності не є легкими. Вони вимагають від майбутніх професіоналів водночас і фізичної загартованості, і відмінних перекладацьких й мовних знань, вмінь, навичок, і знань основ психології людини, дипломатії тощо. Отже, у залежності від власних здібностей майбутній перекладач повинен сам вирішити для себе, яку спеціальність він має обрати, і цілеспрямовано рухатися до наближення своєї мети.

2. Фаховий рівень підготовки перекладача на сучасному етапі

Професія перекладача є дуже відповідальною. У компетенції перекладачів – створення тексту поза культурними і мовними бар'єрами (у тому числі й тексти про інші тексти). Саме перекладачі виступають консультантами і референтами своїх керівників та замовників перекладів. Спеціалісти є дійсними фахівцями, експертами у своїй галузі і несуть відповідальність за свою діяльність. Перекладачі виконують дії, які замовники не можуть здійснити без їхньої допомоги. Умови професійної діяльності перекладача визначаються її метою та характером матеріалів, що використовуються: перекладачі працюють з текстами, «поставляють» « тексти для міжкультурної комунікації і «продають» свої переклади.

На думку Ю. Хольц-Мянтярі, перекладацька компетенція (тобто професійна належність) означає:

- Перекладач повинен вміти «специфікувати» свій майбутній текст, зрозуміло і досконало пояснювати замовнику можливості використання даного тексту і його функції (в яких умовах, з якою метою, у якій галузі, який стиль перекладу і т. ін.), структуру тексту перекладу відповідно до його функцій. Для цього він

повинен як експерт уміти аналізувати комунікативні цілі замовника, автора тексту на МО і адресата перекладу в межах відповідних культур та на основі такого аналізу формувати умови своєї діяльності.

- Перекладач повинен вміти «проектувати» тексти. Для цього необхідно не тільки володіти мовною компетенцією, а й знати, як в іншій культурі говорять і пишуть в тому чи іншому випадку, яких тем можна торкатися в бесіді, а які краще обійти (наприклад, чи варто запитувати партнера-японця про його родину, американця про те, на чому він робить свій бізнес), які аргументи слід наводити, щоб досягнути певної мети (наприклад, як у Франції рекламують авто), які засоби комунікації краще використовувати (тобто, якої довжини повинні бути паузи в бесіді, як гучно слід промовляти, чи варто про певні речі говорити по телефону чи краще написати листа).
- Перекладач повинен уміти проводити дослідницьку роботу, набувати знань, необхідних для функціонально правильного, змістовного мовлення. Усі ці знання необхідно розвивати у процесі підготовки майбутніх перекладачів [цит. за : 18, с. 29].

Спроба Ю. Хольц-Мянтярі пов'язати свою концепцію з біологічно-соціальними аспектами перекладацької діяльності, без сумніву, представляє науковий інтерес. Зазначається, що усілякій перекладацькій діяльності притаманна певна структура, до якої обов'язково належать такі ролеві фактори: характер операції, яка відбувається (*хто що робить*), позиція операції у часі і просторі (*де і коли відбувається*), функція операції (*чому і навіщо її виконують*), професійний аспект операції (*як і за допомогою чого вона виконується*). Перекладач, створюючи текст, намагається правильно побудувати його структуру, щоб досягнути мети, яку поставив замовник.

Отже, підготовка перекладачів – справа нелегка. Вона потребує вирішення багатьох проблем. Підготовка перекладачів має бути системною, цілісною, комплексною, такою, що відповідає вимогам сьогодення. Професійний хист перекладача обумовлюється навичками адаптивності до різних умов діяльності. Навички адаптивності – «це похідна величина від знань та вмінь, які досягаються шляхом копійки праці та навчання» [цит. за : 18, с. 32].

Шлях перекладача нелегкий, тернистий, бо об'єктом перекладу є не тільки автономне слово чи речення. Об'єктом перекладацького процесу може бути вербальна / невербальна ситуація. Тому правомірним є вживання визначення філолог-перекладач на позначення суб'єкта перекладацького процесу.

Сучасний перекладач має бути обізнаним з теоріями та принципами сучасного перекладознавства, розумітися на методиці аналізу фонові інформації, лінгвокультурних аспектів слова, позатекстових структур, етномовного компоненту, індивідуального стилю перекладача, відтворення образу в поетичному перекладі, концептуальної інформації в тексті перекладу, прагматичних трансформацій у процесі перекладу, типів і функцій перекладу, функціонування символу в структурі тексту МО та суцільного тексту, контекстуальної та стилістичної десемантизації слів, міжконтекстуальних категорій, тощо.

Теоретичні та практичні знання майбутні перекладачі здобувають на аудиторних та позааудиторних заняттях. Традиційною є інтеграція теоретичних та практичних завдань, філологізація навчального процесу, поетапний контроль знань. Новими формами роботи є створення майстерні майбутнього перекладача: випуск газет та альманахів з аспектів перекладу, виставка творчих робіт, виступи по радіо та телебаченню, коректування текстів матеріалів тощо.

3. Перекладацький етикет

Перекладацький етикет, або ширше – морально-етичний кодекс перекладача, передбачає усвідомлення і слідування перекладачем цілій низці правил поведінки у суспільстві, під час роботи і у позаробочий час. правил і норм. ***Це перелік поведінки, якими повинен керуватися справжній перекладач у своєму житті.***

Відомо, що мета теорії і практики перекладу як навчальної дисципліни полягає у формуванні компетенції та компетентності, гуманістичного світогляду, поваги до загальнолюдських норм та національно-культурних правил етикету. Отже, основними напрямками морально-етичного розвитку майбутнього перекладача є:

- ✓ формування правильного розуміння і, об'єктивної оцінки подій суспільно-політичної ситуації в світі;
- ✓ формування високоморальних норм і правил поведінки у будь-яких ситуаціях;
- ✓ оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками у повному обсязі, а також фоновими знаннями;
- ✓ вміння вести зустріч, бесіду, дискусію тощо.

Перекладач завжди повинен бути порядним громадянином своєї країни. Він завжди має порядно поводитися з оточуючими, бути вихованим, витриманим, терплячим до недоліків інших, уважним до свого оточення і своєї праці. Працездатність перекладача має бути

невичерпною. Він має бути спроможним чекати скільки потрібно, вміти реагувати на різні ситуації і вчинки осіб (у тому числі й провокаційні) витримано, або, навпаки, негайно, залежно від адекватного становища, але виключно у межах закону. Він завжди готовий працювати понаднормово. Звичайно, для цього потрібно завжди підтримувати задовільним свій стан здоров'я і бути у гарній фізичній формі.

Перекладач повинен вміти миттєво аналізувати висловлювання з урахуванням комунікативних установок ситуації спілкування і завжди знати, як можна перекласти некоректні або грубі, просторічні вирази, негативні емоційні вислови та ін., як краще оформити ту чи іншу думку.

Перекладач повинен вільно орієнтуватися в особливостях національно-культурної поведінки різних країн сучасного світу, їх закони, традиційні свята і обряди, етикетні форми поведінки і вбрання, значення загальноприйнятих і загальноновживаних жестів, міміки тощо. Будучи людиною з вищою освітою, він ніколи не виявить неповаги або непорядності до інших.

Яку б посаду не обіймав перекладач, він завжди має бути надзвичайно вимогливим до себе: виглядати неброско, скромно, акуратно, навіть педантично, по-діловому, не вирізнятися на зустрічі від інших, не привертати зайвої уваги до себе одягом або зачіскою, парфумами, своєю поведінкою, не затьмарювати собою перших персон зустрічі. У зв'язку з цим на посаду перекладача, добирають осіб певного зросту, без особливих зовнішніх прикмет, видимих вад, таких, хто володіє поліглотичною ерудицією, динамічною пам'яттю, вміннями синтезувати і аналізувати інформацію, навичками індуктивного і дедуктивного способів мислення тощо.

Історія знає багато випадків, коли перекладачі, крім своєї безпосередньої функції, виконували різні державні або комерційні, наукові, правничі, військові завдання, медико-психологічні установки тощо. Але у будь-якому випадку вони завжди відстоювали інтереси тієї установи (ширше – країни у цілому), на яку вони працювали. Тому сучасні молоді перекладачі повинні завжди бути уважними і обережними у своєму відношенні до учасників зустрічі, особливо до їх пропозицій, дарунків, обіцянок, пам'ятати про те, що ніколи цінні або коштовні подарунки не бувають даремними і дармовими; звичайно – це привід для вербування, переманювання на свій бік, або гірше – провокації чи диверсії. З іншого боку, цим можна нанести моральні або матеріальні збитки своїй установі / країні чи іншим державам світу. Тому не слід компрометувати і не дискредитувати себе і, тим більше, свою установу і країну.

Сучасне життя є надзвичайно динамічним, і в житті кожної країни

трапляються різні негативні події або негаразди. Але вони не повинні викликати нарікань або скарг на економічні, політичні та інші труднощі. Все своє життя справжній перекладач завжди залишається патріотом, люблячим, відданим і вдячним сином (або донькою) своєї країни і свого народу.

Щодо виконання своєї роботи, то перекладач повинен завжди бути пунктуальними, навіть педантичними. Це стосується не тільки термінів виконання замовленої роботи, а й якості. Перекладач не має права загубити якісь папери, що були передані йому для перекладу, спізнитися на зустріч, переговори та ін., які він перекладає, відлучатися без дозволу на певний час, не приходити на роботу без попередження і поважних на те причин, не забезпечити належним перекладом замовника тощо. Не дозволяється за власним бажанням змінювати зміст або форму документа, твору у перекладі, перекладати тільки частину твору, якщо був замовлений цілий твір, покращувати або погіршувати оригінал у перекладі, викривляти першоджерельну інформацію та ін.). Більш того, коли перекладач бере замовлення до роботи, він повинен з'ясувати з замовником, який вид перекладу необхідно виконати, якою є ціль перекладу.

Праця перекладача (і письмових, і усних текстів) має свої особливості і складнощі. На перший погляд здається, що тлумачем легше працювати, ніж перекладачем, оскільки він не зв'язаний часом, отже, йому не доведеться працювати вночі або інший незручний час; він має безпосередній контакт з джерелом тексту перекладу, якого завжди можна перепитати у разі, якщо є незрозумілим вислів чи вжите слово, конструкція тощо. Але в дійсності це не зовсім так. Тлумач-послідовник, а ще більшою мірою – синхроніст може працювати відокремлено, не бачачи джерела, тільки чути його. Він повинен перекладати швидко, відразу, не гаяти час на роздуми про те, як краще перекласти, і тим більше - на заглядання у словник, бо інакше він втратить цілий ланцюг висловів, призначених для перекладу. Синхроніст-нашіптувач повинен крім того вміти відобразити точно всю інформацію. Перекладачеві письмових текстів у цьому плані простіше - весь текст перед ним на папері. Він має час на роздуми, а щодо змісту перекладу, то він може не тільки звіритися зі словником, а й проконсультуватися щодо нього з фахівцями інших галузей або зі своїми колегами. Отже, праця тлумача вимагає від нього значно більшої професійної підготовки і вміння негайно продемонструвати її, ніж від перекладача. Тому вважається, що тлумач-початківець завжди зможе працювати перекладачем, але не кожен перекладач наважиться працювати тлумачем (особливо синхроністом). Хоча таке твердження викликає певний сумнів, оскільки

навички стилістичного шліфування тексту притаманні перекладачу і тлумачу в різній мірі.

Не менш важливим є твердження про те, що перекладач завжди повинен бути помічником свого начальника. Дійсно, він повинен добре орієнтуватися у справах своєї установи, політиці держав, знати, якої мети слід досягнути в тій чи іншій бесіді, передбачати всі позитивні і негативні результати перекладу і вирішення того чи іншого питання тощо. Він повинен допомагати своєму керівнику, сповіщати його про можливі непорозуміння або, навіть, оману, упереджувати їх або, якщо є така нагода, навпаки, допомагати вивідати чи приховати необхідну інформацію. Особливо це має значення у роботі перекладача на вищих рівнях суспільно-політичного життя (наприклад, при підписанні угод, державних чи військових документів, комерційних та економічних контрактів, угод, під час політичних та інших переговорів. Саме на перекладачеві часто лежить відповідальність за хід розмови, її спрямованість і одержані результати. Отже, щоб впоратися з усіма своїми обов'язками перекладач має бути дипломатом і дуже гарним психологом.

4. Мова перекладача. Культура мовлення

Як уже було зазначено вище, перекладач не може не бути філологом, але діяльність перекладача не обмежується суто філологічною працею. Перекладач повинен вільно володіти як мовою оригіналу, так і мовою перекладу. Лінгвістична компетенція перекладача тісно пов'язана з його соціальною компетенцією. Статус перекладача об'ємний, бо перекладацький процес – це поліфункціональна комунікативна діяльність: комунікація між джерелом та перекладачем, з одного боку, перекладачем і реципієнтом – з іншого. Перекладач – це тлумач тексту, ситуації, *«...Гермес, який з'ясовує, експлікує інформацію, передає її реципієнтам і, таким чином, робить можливим процес міжмовної комунікації між представниками різних країн»* [14, с. 150].

Базова підготовка перекладача передбачає вивчення філологічних, перекладацьких, лінгвокраїнознавчих й інших профільних і суміжних курсів, які складають інфраструктуру перекладу. Працюючи над перекладом, необхідно досконально і старанно виконувати лінгвістичний аналіз тексту перекладу, перекладознавчий аналіз оригіналу, ретельно вичитувати одержаний у перекладі твір, не лінитися, звертаючись до словників, щоб не залишати в тексті МП незрозумілих, двосмислених уривків, фраз або так званих «білих плям». Такі частини тексту являють собою не тільки лінгвістичні курйози, а

й демонструють непрофесіоналізм перекладача, а саме, його нерозуміння специфічних рис інших мов як складників іноземних мов, невміння володіти мовними етикетними формами, культурою мовлення.

Культура мовлення перекладача – це не тільки слідування встановленим у даному суспільстві формам мовного етикету. Сюди ж належать й риторичні здібності, його володіння власним голосом, вміння логічно послідовно висловлювати свою думку, відсутність дефектів мовлення, слуху, вміння вислухати співбесідника, створити для нього умови максимальної комфортності спілкування або підвищеної емоційної і психічної напруженості тощо.

До риторичних здібностей перекладача належать:

- ✓ вміння красномовно висловлюватися;
- ✓ знання різних літературних творів і вміння доречно цитувати уривки з них;
- ✓ навички і вміння зацікавити співбесідника;
- ✓ вміння просто і зрозуміло пояснити певну інформацію;
- ✓ голосові здібності (тембр, польотність голосу, ритм, мелодійність, швидкість висловлення тощо);
- ✓ вміння правильно ставити запитання;
- ✓ вміння розпочинати і завершувати зустріч;
- ✓ вміння лаконічно і точно висловлювати думки;
- ✓ утримувати у пам'яті певний уривок тексту перекладу;
- ✓ повністю і логічно послідовно викладати перекладену інформацію;
- ✓ вміти нівелювати і відтворювати необхідну ілокутивну силу висловлювання (тобто принижувати емоційну напруженість, послаблювати нервові супроводження фрази, тощо).

Відмова від перелічених факторів і неухважність або легковірність перекладача можуть призвести до фальсифікації змісту оригіналу. Найпоширенішою причиною того є наявність у будь-якому тексті так званих «фальшивих друзів перекладача». «Фальшивими друзями перекладача» називаються міжмовні омоніми (омофони або омографи), за зовнішньо схожістю яких криються різні за лексичним значенням одиниці МО та МП.

Лінгвістичні основи перекладу закладені в практичних та теоретичних курсах МО та МП. Відомо, що без знань з граматики неможливо оволодіти перекладом, так само, як і без знання лексики, семантики, фразеології та інших мовних пластів.

Ефективність перекладу, нормативна швидкість та майстерність викладу залежить від підготовки перекладача, його фонових знань (тобто, знань суміжних, не суто перекладацьких дисциплін).

Перекладачеві допомагає розуміння мети, осмислення матеріалу МО, хист представити інформацію зрозуміло, за нормами МП. Сучасний перекладач розуміється на прагматико-комунікативному принципі викладання мови. Перекладач несе відповідальність за вірогідність фактичної інформації, за правдивість подій у викладенні їх МО, їх емоційну і раціональну даність. Адаптивне використання мовних одиниць та функціонально-системного підходу має місце у перекладах-поясненнях різних текстів, у відтворенні протокольної, офіційної лексики в ділових паперах, в логічних аргументація наукових текстів, у психологічному трактуванні художніх текстів тощо.

?

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає специфіка професії перекладача?
2. Дайте визначення перекладацького етикету.
3. Якими риторичними здібностями має володіти перекладач?
4. Назвіть складові фахової перекладацької підготовки.
5. Чим культура мовлення перекладача має відрізнятися від традиційного розуміння цього терміну?